

MÚZEÁ KULTÚR NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN AKO SÚČASŤ ŠPECIFICKÝCH FORIEM TURIZMU

The Museums of ethnic minority cultures as a component for specific
forms of tourism

JOLANA DARULOVÁ

KATARÍNA KOŠTIALOVÁ

Katedra sociálnych štúdií a etnológie	Department of Social Studies and Ethnology
Filozofická Fakulta	Faculty of Arts
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici	Matej Bel University in Banská Bystrica
✉ Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, Slovak Republic	
E-mail: jolana.darulova@umb.sk, katarina.kostialova@umb.sk	

Anotácia

V domácej turistike zohráva veľkú úlohu kultúrne dedičstvo lokality, regiónu či krajiny. Odborným spracovaním prvkov kultúrneho dedičstva sa zaoberajú pamäťové inštitúcie, najmä múzeá, ktoré ich evidujú, dokumentujú, spravujú a nakoniec i prezentujú. Cieľom štúdie je charakterizovať význam múzeí národnostných menšín na Slovensku, ako sprostredkovateľov kultúrneho dedičstva pre špecifické formy turizmu. Štúdia vychádza z etnologických výskumov realizovaných priamo v teréne, aktualizovaných o pološstandardizované rozhovory a zúčastnené pozorovania. Výsledky práce poukazujú na dva aspekty. Jeden sa týka rôznych foriem cestovného ruchu na ktorom participuje aj sieť múzeí na Slovensku a druhý konkretizoval skúmané múzeá národnostných menšín a ich podiel na rozvoji kultúrneho, etnického i krajanského turizmu.

Kľúčové slová

turizmus, múzeá, kultúrne dedičstvo, múzeá národnostných menšín

Annotation

The cultural heritage of a locality, region or country plays a significant role in the domestic tourist industry. Institutions of historic memory, in particular museums are concerned with specialist processing of cultural heritage elements. They register, document, administer and ultimately present these elements. The objective of this study is to characterise the importance of specialised museums of ethnic minority cultures in Slovakia, as cultural heritage intermediaries for specific forms of tourism. The study is based on ethnological field research, with updated semi-standardised interviews and participating observations. The outcome of the study determines two aspects. One of them relates to various forms of the tourist industry, which the museum network in Slovakia also participates in. The other one specifies the researched museums of ethnic minority cultures and their involvement in the development of cultural and ethnic tourism, as well as tourism of compatriots.

Key words

tourism, museums, cultural heritage, museums of ethnic minorities

JEL classification: Z10

1. Úvod

Cestovný ruch a domáca turistika sú v posledných desaťročiach trvalou súčasťou lokálnych – mestských i vidieckych rozvojových plánov, stratégií i projektov. V rôznych regiónoch sa viac či menej darí úspešne naplňať víziu dlhodobého rozvoja práve pomocou impulzov do oblasti cestovného ruchu, či už ide o primárne alebo sekundárne zdroje. Na tom sa podieľajú predovšetkým samosprávy, inštitúcie cestovného ruchu, občianske i záujmové združenia, kultúrne, pamäťové inštitúcie či už ako organizátori alebo sprostredkovatelia. Pamäťové inštitúcie majú nezastupiteľnú úlohu najmä pri dokumentácii, uchovávaní a prezentovaní javov kultúrneho dedičstva. Oblasť múzeí i kultúrneho dedičstva je dostatočne rozpracovaná v spoločenskovedných disciplínach z hľadiska histórie, muzeológie, etnológie i teórie kultúry, ale takmer úplne chýba jej prepojenie na problematiku

cestovného ruchu a domáceho turizmu. A to i napriek tomu, že ide o prirodzený prienik a dlhodobé uplatňovanie v praxi. Tak problematika cestovného ruchu, ako aj kultúrneho dedičstva i kultúrnych a odborných inštitúcií by mali byť predmetom interdisciplinárneho skúmania. Komplexnejší obraz je možné získať prepojením zmienených vedných disciplín.

2. Ciele, metódy výskumu a teoretické východiská

Na Slovensku je zaužívaný pojem cestovný ruch, pod ktorým sa rozumie súbor činností zameraných na uspokojovanie potrieb súvisiacich s cestovaním a pobytom osôb mimo miesta trvalého bydliska, zvyčajne vo voľnom čase (Gúčík, 2004, 2010; Lenovský, 2008). Ak hovoríme o ňom ako o sociokultúrnom fenoméne a skúmame ho, napr. v kontexte kultúrneho dedičstva a miestnej kultúry, tak potom je vhodné nahradiť termín cestovný ruch (označujúci súbor služieb) pojmom turizmus (Chorvát, 2006), ktorý je orientovaný na ľudí a spoločnosť. Z etnologického hľadiska, tak ako upozornila Danglová, je výskum fenoménu turizmu potrebné skúmať v realite sociokultúrneho kontextu. Iba tak môžeme zistiť, prečo sa turizmus rozvinul na určitom mieste, istej podobe, kvalite a rozsahu. A iba v kontakte s mikroprostredím môžeme postrehnúť subtilnú realitu turistických situácií. Úlohou etnológa by malo byť aj sledovanie oboch pólů turistického procesu prostredníctvom kladenia otázok turistom i hosťiteľom, analyzovať, akým spôsobom reaguje hosťujúca societa na turistov, ako ich hodnotí a ako vice versa oni vnímajú svojich hosťiteľov (Danglová, 2006).

V antropológii sa turizmus a kultúrne dedičstvo ako subjekt výskumu udomácnil už dávnejšie a intenzívnejšie asi od 70.-80. rokov minulého storočia a postupne sa vykryštalizoval do podoby špecifického výskumného konceptu, ale na Slovensku je takýchto príkladov málo. Vo väzbe turizmu na kultúrne hodnoty je možné uvažovať o hmotnom a nehmotnom kultúrnom dedičstve. Kultúrne dedičstvo je dôležitým zdrojom identity a tým, čo odlišuje jednu lokalitu a sociálnu skupinu od inej. Často má subjektívny charakter, lebo sa úzko spája s kolektívnou pamäťou, ktorá uchováva sociálnu a kultúrnu identitu danej skupiny cez rôzne ritualizované príležitosti (Bessiére, 1998).

Cieľom štúdie je charakterizovať význam kultúrnych inštitúcií, predovšetkým múzeí, ako sprostredkovateľov kultúrneho dedičstva lokality, regiónu či krajiny pre oblasť turizmu. Predpokladáme, že takto zamerané múzeá sa môžu podieľať na niektorých špecifických formách cestovného ruchu. Východiskom pre napísanie štúdie bolo definovanie teoretických východísk a kontextuálneho rámca v troch skúmaných okruhoch (turizmus, kultúrne dedičstvo, múzeá). Autorky sa opierali o doterajšie etnologické a antropológické výskumy realizované priamo v teréne, aktualizované o pološtandardizované rozhovory a zúčastnené pozorovania. Vzhľadom na etnologické zameranie a metódy výskumu budeme v štúdií používať termín turizmus, v prípade citácií i termín cestovný ruch. Východiskom je široký diapazón rozličných druhov múzeí a ich funkcií v kontexte rôznych foriem cestovného ruchu. Predovšetkým kultúrneho cestovného ruchu, ktorý je zameraný na spoznávanie kultúr, zvykov, tradícií a histórie. Zahŕňa napríklad návštevu múzeí, galérií, festivalov, atď. (Rygllová, Burian, Vajčnerová, 2011). Kultúrne dedičstvo teda zohráva v turizme dôležitú úlohu. V zahraničnej vedeckej literatúre sa pre túto formu turizmu zaužíval pojem cultural heritage tourism (turizmus zameraný na kultúrne dedičstvo). Definuje sa ako cestovanie s cieľom spoznávať rôzne kultúrne prostredia, kultúrnu krajinu, pamiatky a umenie, rôzne životné štýly, hodnoty, tradície a udalosti (World Bank, 1999). Turizmus zameraný na kultúrne dedičstvo stimuluje lokálnu a národnú hrdosť, je nástrojom vzdelávania návštevníkov i domácich a zviditeľňuje lokalitu kultúrneho dedičstva na svetovej mape (Bitušíková, 2013). Špecifickou je oblasť kultúrneho dedičstva Slovenska, ktoré je tvorené aj existenciou rôznych etnických skupín a národnostných menšín. Ako dôsledok snáh o dokumentovanie, uchovávanie a prezentovanie ich histórie a kultúry sa etablovali v sústave múzeí špecializované múzeá kultúr národnostných menšín. Predpokladáme, že takto zamerané múzeá sa môžu podieľať na niektorých špecifických formách cestovného ruchu.

Rozdelenie cestovného ruchu na formy vychádza podľa Zelenku a Páskovej (2012) z motivácie návštevníkov. Vzhľadom na tematické zameranie štúdie sem patrí predovšetkým etnický cestovný ruch. Motívom cestovania je návšteva svojej pôvodnej vlasti alebo návšteva neobyčajných národností s cieľom poznávania ich zvykov a spôsobu života; ale aj návšteva národnostných menšín a etnických skupín príslušníkov vlastného národa, ktorí žijú v diaspore alebo v enkláve v inoetnickom prostredí. V tomto prípade je možné hovoriť i o krajanskom cestovnom ruchu. Ide o cestovný ruch, kedy sa účastníci (občania alebo bývalí občania navštívenej krajiny a príbuzní žijúci trvale v zahraničí) stretávajú s ľuďmi v krajine pôvodu návštevníka s cieľom poznávať prvky a atmosféru zmeneného prostredia. Medzi destinácie krajanského cestovného ruchu sa radia krajiny s kolonizátorskou alebo emigračnou históriou (napr. Írsko, Veľká Británia, Slovensko, Česká republika). Za krajanský cestovný ruch však možno označiť akékoľvek cestovanie, ktorého cieľom je stretnutie krajanov bez ohľadu na krajinu ich pôvodu a zdieľanie spoločných kultúrnych zážitkov.

3. Múzeá ako súčasť cestovného ruchu/ turizmu

Pamäťové inštitúcie napríklad knižnice, archívy, múzeá, galérie majú okrem získavania, uchovávanía, odborného spracovania významnú úlohu sprostredkovať verejnosti doklady vývoja spoločnosti ako súčasti kultúrneho dedičstva. Práve múzeá vo vzájomnej komunikácii – múzeum ako expedient a verejnosť ako recipient ich význam spočíva i v kontexte s turizmom. International Council of Museums – Medzinárodná rada múzeí (ICOM) definuje múzeá ako: „Ústav, v ktorom sa zákonite uplatňuje a realizuje osobitný vzťah človeka ku skutočnosti, spočívajúci v cieľavedomom a systematickom zhromažďovaní a všestrannom vedeckom i kultúrno-výchovnom využívaní takých vybraných mobilných (najmä trojrozmerných) predmetov, ktoré sú hmotnými dokladmi vývinu prírody a spoločnosti“ (Mruškovič, Darulová, Kollár, 2005). Na Slovensku upravuje činnosť a organizáciu múzeá Zákon č. 206/2009 Z.z. o múzeách o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty. Zároveň definuje múzeum ako: „Špecializovanú právnickú osobu, alebo organizačný útvar právnickej osoby, ktorá na základe prieskumu a vedeckého výskumu v súlade so svojím zameraním a špecializáciou nadobúda predmety kultúrnej hodnoty, ktoré ako zbierkové predmety odborne spracuje, vedecky skúma a sprístupňuje verejnosti najmä na účely štúdia, poznávania, vzdelávania a estetického zážitku špecifickými prostriedkami múzejnej komunikácie“. Ako vyplýva z konferencie Múzeá ako kultúrne centrá – uchovávatelia tradície pre budúcnosť organizovanej pod hlavičkou ICOM 2019 je pokus o redefinovanie múzeí aj s prihliadnutím na spoluprácu s rôznymi komunitami. Okrem hmotných dokladov kultúrneho dedičstva, ktoré uchovávajú všetky múzeá, sú aj demokratizujúcimi, všeobsažnými a polyfonickými miestami na tvorivé rozhovory o minulosti a budúcnosti. Identifikujú a posudzujú aktuálne konflikty a výzvy, chránia rozmanité spomienky pre budúce generácie (ICOM Slovensko). V týchto súvislostiach plnia aj nezastupiteľnú funkciu pri sprostredkovaní sociokultúrneho a ekonomického potenciálu obcí, miest a regiónov v prospech turizmu. Už dávnejšie sa k definícii pridáva slovo „potešenie“, ktoré odkazuje na zážitkovú funkciu múzeá. K pôvodným funkciám, pamäťová, vzdelávacia, pristupuje i tretia funkcia – zážitková, pričom ani jedna neexistuje izolovane. Ak chápeme múzeá ako regionálneho aktéra cestovného ruchu, potom je zážitková funkcia kľúčovou (Půček, Plaček, 2016). Táto posledná funkcia priamo koreluje s jednou z foriem cestovného ruchu a tým je zážitkový cestovný ruch, resp. turizmus. Ide o cestovný ruch, kedy jeho účastníci vyhľadávajú zážitky odlišné od každodenného života, čiže vzrušenie. Patrí sem vyhľadávanie a prežívanie sociálnych kontaktov a kontaktov s prírodou a kultúrnym prostredím destinácie i vyhľadávanie zážitkov v rámci atrakcií cestovného ruchu. Medzi formy zážitkového cestovného ruchu patrí gurmánsky, dobrodružný, gamblerský, meditačný, ale môže ísť i o zážitok festivalový, či športový. Okrem klasických športových podujatí ide aj o zážitky súvisiace s revitalizáciou športových aktivít historického charakteru, napríklad súťaž v dobových kostýmoch, na historických saniach (krňáčky), lyžiach. Dôležitá je v tomto kontexte účasť turistu a jeho zapojenie do diania, čím sa zvyšuje intenzita zážitku. V poslednej dobe je veľmi obľúbený gurmánsky zážitkový cestovný ruch spojený s prípravou jedla priamo pred návštevníkmi a jeho ochutnávkou (front cooking).

Viaceré štúdie (Plaček, Půček, Krápek, 2017) upozorňujú na relatívnu efektívnosť inštitúcií sprostredkujúcich kultúrne dedičstvo verejnosti, čím zdôrazňujú aj ekonomickú funkciu múzeí (počet návštevníkov, predaj vstupeniek, suvenírov i publikácií). Zároveň však upozorňujú, že múzeá nemôžeme redukovať iba na ekonomické záležitosti. Majú dôležitú úlohu aj pri vytváraní modelu regionálnej kultúry ako verejne poskytovaného majetku, ktorú zvyšuje úžitok miestnych obyvateľov, ktorý je najviac schopný generovať tzv. home attachment effect (Shild, Wrede, 2015). Tým napomáhajú zvýšiť potenciál destinácie a pochopiť jej dedičstvo a kultúru.

3.1 Sústava múzeí na Slovensku

Na Slovensku evidujeme širokú sieť múzeí rôzneho zamerania. Ich počet osciluje okolo 120 múzeí, ale ich evidencia je nepresná, lebo priebežne môžu (najmä menšie či súkromné) vznikať i zanikať. Z územného hľadiska sú múzeá celoštátne (Slovenské národné múzeum i niektoré špecializované múzeá s celoštátnym zameraním, ako napríklad Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici, Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši), regionálne a miestne. Z hľadiska zamerania a špecializácie sú múzeá s komplexnou múzejnou dokumentáciou a špecializované, teda s múzejnou dokumentáciou vo vybranej oblasti alebo vednom odbore (napríklad Slovenské technické múzeum v Košiciach, Slovenské poľnohospodárske múzeum v Nitre, Múzeum SNP v Banskej Bystrici, Múzeum dopravy v Bratislave, Slovenské plynárenské múzeum SPP v Bratislave, Lesnícke a drevárske múzeum vo Zvolene, Múzeum mincí a medailí v Kremnici, Poštové múzeum v Banskej Bystrici a podobne). V kontexte odbornom možno uviesť ešte ďalšie múzeá, napríklad Archeologické múzeum SNM v Bratislave, Historické múzeum SNM v Bratislave, Hudobné múzeum SNP v Bratislave, Etnografické múzeum SNM v Martine. K najnavštevovanejším patria hradné a zámokské múzeá napríklad Bratislavský hrad, Hrad Devín, Oravský hrad, Spišský hrad, Zámok Bojnice, Zvolenský zámok, Kaštieľ Betliar a iné (Krišková, 2017). Z hľadiska zriaďovateľa máme múzeá štátne a súkromné (súkromné osoby, občianske združenia). Špecifickým druhom múzeí sú múzeá v prírode. Podľa Encyklopédie ľudovej kultúry Slovenska je múzeum v prírode inštitúciou, usilujúcou sa o vedeckú interpretáciu spôsobu života a kultúry v minulosti formou zvláštnej expozície vo voľnej prírode (Krištek, 1995).

Na Slovensku je najvýznamnejšou zbierkotvornou, vedecko-výskumnou a kultúrno-vzdelávaciu inštitúciou s funkciou ústredného informačného, metodického a koordinačného centra Slovenské národné múzeum – SNM. Jeho hlavnými úlohami a predmetmi činnosti sú sústreďovanie, ochrana a prezentácia dokladov kultúrneho dedičstva. SNM tak napomáha naplňovať štátny záujem v uvedenej oblasti a súčasne môže poskytnúť komplexný pohľad na kultúru Slovenska, nevynímajúc kultúru národnostných menšín. K jej dokladovaniu a prezentácii prispievajú najmä múzeá národnostných menšín ako múzeá špecifického zamerania s osobitným etnicko-kultúrnym poslaním (Mruškovič, Darulová, Kollár, 2005). Okrem uvedenej odbornej a vedecko-výskumnej funkcie plnia tieto múzeá aj vzdelávaciu a kultúrno-výchovnú funkciu. Ich cieľom je prezentovať históriu a kultúru národnostných menšín a rôznymi formami a metódami sa spolupodieľať na jej popularizovaní. Prostredníctvom zbierkových predmetov v expozíciách poskytujú návštevníkom základné informácie a špecifické poznatky o kultúre menšín.

3.2 Múzeá kultúr národnostných menšín

Slovensko s multikultúrnou a multietnickou históriou spája viacero etablovaných etník žijúcich na jeho území. Ich vplyv bol nielen v oblasti technologického pokroku a kultúrnych špecifik, ale aj v oblasti cestovného ruchu, najmä vo Vysokých Tatrách. V dôsledku vzrastajúceho turistického a cestovného ruchu v Tatrách, vznikol v roku 1873 prvý uhorský turistický spolok so sídlom v Kežmarku, ktorého členmi boli karpatskí Nemci. Ťažisko jeho úloh spočívalo v sprístupňovaní a propagovaní vhodných oblastí, výstavbe ubytovacích zariadení, ale i v kultúrnej a vedeckej činnosti. Tieto ciele viedli k vybudovaniu veľmi vyspelého a pokrokového Karpatského múzea v Poprade a Tatranského múzea vo Veľkej (Póss, Fiľo, 2010). Okrem tohto priekopníckeho činu nebola počas obdobia socializmu podporovaná prezentácia kultúr národnostných menšín, s výnimkou ukrajinskej. Situácia sa zmenila až začiatkom 90. rokov, kedy otvorilo Slovenské národné múzeum - Historické múzeum systém pracovísk na výskum a dokumentovanie dejín kultúry minorít. V súčasnosti Slovenské národné múzeum zabezpečuje správu a prevádzku ôsmich múzeí kultúr národnostných menšín. Ak by sme zohľadnili ich genézu a chronológiu, tak ide o nasledovné múzea.

SNM – Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku je najstaršie národnostné špecializované múzeum s celoslovenskou pôsobnosťou so zvláštnym zreteľom na región severovýchodného Slovenska. Vzniklo v roku 1956 v Prešove ako samostatné múzeum národnostnej menšiny Rusínov a Ukrajincov. V roku 1964 sa zmenilo sídlo aj názov múzea na Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku. Od roku 2002 patrí do organizačnej štruktúry SNM ako samostatné špecializované múzeum. Venuje sa dokumentácii základných etáp kultúrno-historického a sociálno-ekonomického vývoja Ukrajincov na Slovensku. Múzeum má dve vysunuté expozície, ako jediné na Slovensku má Národopisnú expozíciu v prírode (skanzen) vo Svidníku a spravuje i Galériu Dezidera Millyho.

SNM – Múzeum židovskej kultúry v Bratislave, ktoré vzniklo v roku 1994 komplexne predstavuje dejiny a kultúru Židov žijúcich na území Slovenska, približuje všedný i sviatočný život židovského obyvateľstva, dokumentuje najdôležitejšie sviatky, interiér synagógy, ako aj významné osobnosti židovského pôvodu, ktoré preslávili Slovensko v rôznych oblastiach umeleckého, kultúrneho, spoločenského i vedeckého života. Samostatná časť, ktorá je koncipovaná ako symbolický pamätník je venovaná obetiam holokaustu. Múzeum spravuje aj niektoré synagógy (Prešov). Novovzniknutou časťou Múzea židovskej kultúry je Múzeum holokaustu v Seredi, ktoré bolo otvorené v roku 2016. Vybudzovalo sa v priestoroch bývalého pracovného a koncentračného tábora v Seredi, ktoré predstavuje autentické miesto viažúce sa k tragickému obdobiu riešenia židovskej otázky na Slovensku počas druhej svetovej vojny. V múzeu sú vystavené dobové dokumenty, fotografie a predmety súvisiace s prenasledovaním Židov na území Slovenska. Jedným z vystavených artefaktov je dobytčí vagón, v ktorom deportovali Židov do koncentračného tábora Auschwitz. Múzeum zároveň slúži aj ako pamätník zavraždeným Židom zo Slovenska.

V kontexte s prezentáciou kultúry židovskej národnostnej menšiny nesmieme opomenúť ani na Pamätník Chatama Sofera v Bratislave, ktorý je jedinečným miestom a v jeho osude sa odráža história bratislavskej židovskej komunity. Je pozostatkom starobylého cintorína, ktorý bol zničený v roku 1943 v dôsledku výstavby tunela pre električkovú trať. V podzemnom priestore sa zachovalo 23 hrobov v rabínskej sekcii vrátane hrobu významného bratislavského rabína Chatama Sofera. V rokoch 2000 – 2002 bol celý areál obnovený. Architekt Martin Kvasnica vytvoril neobyčajné dielo, ktoré spĺňa striktné požiadavky halachy (židovského práva), ako aj najvyššie štandardy súčasnej architektúry. Pamätník je navštevovaným miestom Židov z celého sveta, najmä z Izraelu.

SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov v Bratislave, ktoré vzniklo v roku 1997 sprístupňuje dejiny a kultúru karpatských Nemcov na Slovensku. Súčasťou múzea sú aj vysunuté pracoviská: Dom Karpatskonemeckého spolku v Nitrianskom Pravne a Dom Karpatskonemeckého spolku v Handlovej.

SNM – Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku v Bratislave vzniklo v roku 2002 a prezentuje charakteristické oblasti kultúry najpočetnejšej maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku. Má aj dve vysunuté pracoviská: Pamätný dom Kálmána Mikszátha v Sklabinej a Kaštieľ Imre Madácha v Dolnej Strehovej.

SNM – Múzeum kultúry Rómov na Slovensku v Martine (vznik 2004) dokumentuje teórie o pôvode Rómov, približuje trasy putovania Rómov po Európe a venuje sa aj špecifikám rómskej kultúry (bývanie, stravovanie, zamestnanie, rodinné obyčaje – narodenie, svadby, pohreby a náboženský život Rómov).

SNM – Múzeum kultúry Čechov na Slovensku v Martine vzniklo v roku 2004 a formovalo sa na základe projektu Analýza podielu Čechov na hospodárskom, kultúrnom a spoločenskom vývoji Slovenska. Jeho založenie bolo aj reakciou na rozdelenie ČSFR, keď sa Česi na Slovensku stali národnostnou menšinou a chýbala im inštitúcia na zbieranie, uchovávanie a dokumentovanie prejavov ich života.

SNM – Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku v Devínskej Novej Vsi vzniklo v roku 2006. Obsahuje exponáty materiálnej a duchovnej kultúry, kultúrneho dedičstva a kultúrnych tradícií Chorvátov, ktorí prišli na územie dnešného Slovenska v priebehu 16. storočia a tvoria niekoľko malých enkláv v okolí Bratislavy.

SNM – Múzeum rusínskej kultúry v Prešove do konca roku 2006 existovalo ešte ako spoločné múzeum ukrajinsko-rusínskej kultúry, ale od roku 2007 získala národnostná menšina Rusínov novú samostatnú inštitúciu na zbieranie, dokumentovanie a prezentovanie histórie, kultúry a spôsobu života (Darulová, Košťalová, 2016).

Činnosť múzeí kultúr národnostných menšín sa prioritne zameriava na udržiavanie a rozvíjanie identity a tradícií národnostných menšín, na vzdelávanie o slovenských multikultúrnych kontextoch, čím sa vytvára priestor na porozumenie a akceptáciu odlišných kultúr. Nezanedbateľnou skutočnosťou je však aj to, že sú i spojnicou medzi materskou krajinou daného etnika a Slovenskom, úzko spolupracujú s krajanskými združeniami a ostatnými múzeami v zahraničí. Významnou mierou sa teda podieľajú na takých špecifických formách turizmu akou je etnický, či krajanský turizmus.

Pomerne statický charakter expozícií a výstav múzeí oživujú a dynamizujú rôzne sprievodné podujatia a edukačné aktivity založené na zážitkovom učení. Na ich spoluorganizovaní sa podieľajú i občianske združenia a telesá založené na národno-menšinových princípoch, ktoré udržiavajú predovšetkým nehmotné kultúrne dedičstvo a prezentujú ho pri rôznych príležitostiach. Sú to napríklad Slávnosti kultúry Rusínov a Ukrajincov Slovenska v skanzene múzea, Te prindžaras amen (Spoznajme sa), v rámci ktorého sa prezentuje folklór, zvyky, tradičná i súčasná umelecká a remeselná výroba Rómov (v Múzeu slovenskej dediny v Martine), prezentačné podujatia zamerané na kulinárnu kultúru a folklórne javy v každodenných i sviatočných formách. Účastníkom cestovného ruchu sprostredkovávajú i celý komplex histórie a kultúry.

Záujem o kultúru národnostných menšín na Slovensku dokumentuje prehľad návštevnosti múzeí kultúr národnostných menšín.

Ako vyplýva z tabuľky, vo všetkých múzeách je narastajúci počet návštevníkov, pričom najväčší záujem sa týkal židovskej národnostnej menšiny, kde evidujeme aj najvyššiu početnosť v poslednom sledovanom roku 2018, až 51 190 návštevníkov.

Tab. 1: Návštevnosť národnostných múzeí Slovenského národného múzea za roky 2011, 2013, 2016, 2018

Rok	2011	2013	2016	2018
Názov múzea				
Múzeum kultúry karpatských Nemcov	4 497	6 036	5 068	6 124
Múzeum židovskej kultúry (vrátane Múzea holokaustu v Seredi)	9 347	18 166	11 072	51 190 ¹
Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku	10 043	8 711	16 312	17 852
Múzeum ukrajinskej kultúry	29 291	28 363	13 382	18 830
Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku	989	1 533	1 289	1 866
Múzeum kultúry Rómov na Slovensku ²	20 936	14 700	417	345
Múzeum kultúry Čechov na Slovensku	265	431	523	1 080
Múzeum rusínskej kultúry	922	148	787	1 346

Zdroj: Úrad vlády Slovenskej republiky. Splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny

4. Záver

Cestovný ruch je nástrojom, ktorý na jednej strane stiera administratívne i kultúrne hranice, stáva sa priestorom rastu hospodárskej i kultúrnej diverzity, na druhej strane okrem prírodného a ekonomického potenciálu stoja v centre jeho záujmu kultúrne špecifiká etnických spoločenstiev regiónov ako základné prvky identity. Práve tie sa stávajú magnetom pre návštevníka v snahe nachádzať originalitu, inakosť, obohatenie o nové prvky poznania (Krišková, 2015). Turizmus zameraný na kultúrne dedičstvo hrá dôležitú úlohu v rozvoji komunity a lokality, prispieva k zvyšovaniu kvality života lokálnych obyvateľov. Je zdrojom vzdelávania, radosti, zábavy a rekreácie a môže byť významným stimulom ekonomickej revitalizácie v rámci lokality/ regiónu. Štúdia, ktorá charakterizovala význam kultúrnych inštitúcií, predovšetkým múzeí ako sprostredkovateľov hodnôt kultúrneho dedičstva pre oblasť turizmu, poukázala na dva aspekty. Jeden sa týkal rôznych foriem cestovného ruchu, na ktorom participuje aj veľká časť siete múzeí na Slovensku a druhý konkretizoval múzeá kultúr národnostných menších a ich podiel na rozvoji kultúrneho, etnického, krajanského turizmu. V tomto kontexte sa javia ako jedny z najvyhľadávanejších práve zážitky, ktoré môžu rôzne aktivity zastrešené múzeom (ale aj inými aktérmi) poskytovať v súvislosti s neformálnym vzdelávaním aj pocity spolupatričnosti, identifikácie, identity, zdieľania totožných kultúrnych hodnôt i nostalgie. Realizovaný výskum k danej problematike nepovažujeme za uzavretý. Do budúcnosti bude potrebné podrobnejšie analyzovať uplatnenie múzeí v kontexte rozvoja turizmu na konkrétny región i s ohľadom na vízie a prax.

Literatúra

- [1] BESSIÈRE, J., (1998). Local Development and Heritage: Traditional Food and Cuisine as Tourist Attractions in Rural Areas. *Sociologia Ruralis*, vol. 38, no. 1, pp. 21-34. ISSN 1467-9523.
- [2] BITUŠÍKOVÁ, A., (2013). Kultúrne dedičstvo, identita a turizmus (príklad Lokality svetového dedičstva UNESCO). In Krišková, Z. (ed.). *Revitalizácia tradičnej kultúry a lokálna identita*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, pp. 23-39. ISBN 978-83-7490-66106.
- [3] DANGLOVÁ, O., (2006). Jedna z tvárí postsocialistického turizmu. In *Tradičná kultúra, turizmus a rozvoj regiónov*. Nitra: Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF, Katedra etnológie a etnomuzikológie FF UKF, pp. 93-106. ISBN 80-8050-992-1.
- [4] DARULOVÁ, J., KOŠTIALOVÁ, K., (2016). Múzeá národnostných menšín na Slovensku – mediátor tradícií a identity. In *Múzeum a identita. Etnologické pohľady*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, pp.133-141. ISBN 978-80-87210-59-8.

¹ Zaevidovaná už aj návštevnosť Múzea holokaustu v Seredi (otvorené v r. 2016)

² Múzeum kultúry Rómov na Slovensku sa nachádza v areáli Múzea slovenskej dediny v Martine. Nie je možné predávať vstupenky výlučne do Múzea kultúry Rómov na Slovensku, ale je možné zakúpiť ich len v rámci vstupeniek do Múzea Slovenskej dediny. Metodika zisťovania návštevnosti Múzea kultúry Rómov na Slovensku sa v roku 2014 zmenila a údaje o návštevnosti od tohto obdobia obsahujú výlučne návštevnosť špeciálnych podujatí organizovaných týmto národnostným múzeom.

- [5] GÚČIK, M. a kol., (2004). *Krátký slovník cestovného ruchu*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta. ISBN 80-88945-73.
- [6] GÚČIK, M., (2010). *Cestovný ruch. Úvod do štúdia*. Banská Bystrica: DALI_BB,s.r.o, pre Slovak-Swis Tourism. ISBN 978-80-89090-80-8.
- [7] CHORVÁT, I., (2006). Sociológia turizmu a jej počiatkové východiská. In *Tradičná kultúra, turizmus a rozvoj regiónov*. Nitra: Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF Nitra, Katedra etnológie a etnomuzikológie FF UKF Nitra, pp. 197-205. ISBN 80-8050-992-1.
- [8] ICOM SLOVENSKO, (2019). *ICOM Kyoto: Múzeá ako kultúrne centrá – budúcnosť tradície* [online]. [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <http://icom.slovakia.mini.icom.museum/>.
- [9] KRIŠKOVÁ, Z., (2015). Kultúrne dedičstvo ako potenciál rozvoja cestovného ruchu (na príklade mesta Poprad). In *XVIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 741-749. ISBN 978-80-210-7861-1. DOI 10.5817/CZ.MUNI.P210-7861-2015-99.
- [10] KRIŠKOVÁ, Z., (2017). *Kultúrne dedičstvo a pamäťové inštitúcie so zreteľom na múzeá*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku. ISBN 978-83-7490-999-0.
- [11] KRIŠTEK, I., (1995). Múzeum v prírode (heslo). In Botík, J., Slavkovský, P. (eds.). *Encyklopédia ľudovej kultúry I*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, pp. 380-381. ISBN 80-224-0234-6.
- [12] LENOVSÝ, L., (2008). Cestovný ruch ako kulturologický fenomén. *Kontexty kultúry a turizmu*, roč. 1, č. 1, pp. 17-22. ISSN 1337-7760.
- [13] MRUŠKOVIČ, Š., DARULOVÁ, J., KOLLÁR, Š., (2005). *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. ISBN 80-8083-160-5.
- [14] PLAČEK, M., PŮČEK, M. J., KRÁPEK, M., (2017). Komparace relativní efektivity místních muzeí v České republice a na Slovensku. In *XX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 767-771. ISBN 978-80-210-8587-9. DOI 10.5817/CZ.MUNI.P210-8587-2017-100.
- [15] PÓSS, O., FILO, R., (2010). SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov. In Darulová, J., Košťalová, K. (eds.). *Multikultúrnosť a multiethnicita. Kontexty kultúry národnostných menšín na Slovensku*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela, pp. 199-211. ISBN 978-80-557-0018-2.
- [16] PŮČEK, M., J., PLAČEK, M., (2016). Muzea jako regionální aktéři v cestovních ruchu – úskalí muzejní statistiky. In *XIX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 1040-1046. ISBN 978-80-210-8273-1. DOI 10.5817/CZ.MUNI.P210-8273-2016-134.
- [17] RYGLOVÁ, K., BURIAN, M., VAJČNEROVÁ, I., (2011). *Cestovní ruch - podnikatelské principy a příležitosti v praxi*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4039-3.
- [18] SCHILD, CH. J., WREDE, M., (2015). Cultural identity, mobility and decentralization. *Journal of Comparative Economics*, vol. 43, no. 2, pp. 323-333. ISSN 0147-5967. DOI 10.1016/j.jce.2014.05.002.
- [19] ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. SPLNOMOCNENEC VLÁDY SR PRE NÁRODNOSTNÉ MENŠINY, (2019). *Správa o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za obdobie 2017 – 2018*. [online]. [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/7638_sprava-nm-2017-2018-sk.pdf.
- [20] WORLD BANK, (1999). *Sustainable Tourism and Cultural Heritage : A Review of Development Assistance and Its Potential to Promote Sustainability (English)*. Washington, DC: World Bank. [online]. [cit. 2020-03-05].
- [21] Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/551751468176048723/Sustainable-tourism-and-cultural-heritage-a-review-of-development-assistance-and-its-potential-to-promote-sustainability>.
- [22] ZÁKON č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty.
- [23] ZELENKA, J., PÁSKOVÁ, M., (2012). *Výkladový slovník cestovního ruchu. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd.* Praha: Linde Praha. ISBN 978-80-7201-880-2.

Príspevok bol spracovaný v rámci grantového projektu VEGA 1/0232/19 Kultúrne dedičstvo ako súčasť sociokultúrneho potenciálu rozvoja turizmu v lokálnych spoločnostiach.